

KRITIKA RIEŠENIA OTÁZKY JEDNOTY HISTORICKÉHO A LOGICKÉHO V BURŽOÁZNEJ SOCIOLOGII

VÁCLAV ČERNÍK, JOZEF KARÁSEK

Svoje chápanie jednoty historického a logického sme vysvetlili v Slovenskom filozofickom časopise č. 1, 1959. Dospeli sme k uzáveru, že logicko-historická metóda je metódou teoretického myslenia, pomocou ktorej poznávame za vonkajšou formou vývinu objektívneho procesu jeho vnútornú, dialekticky protirečivú zákonitosť, pomocou ktorej vysvetľujeme skutočný priebeh procesu v jednotlivých vývojových fázach. Logicko-historická metóda vedie k všestrannému zobrazeniu historického procesu vo všetkých hlavných vnútorných a vonkajších súvislostiach.

Logicko-historická metóda jestvuje v dvoch formách — vo forme logickej metódy a vo forme historickej metódy. Tieto formy sa líšia prístupom k skúmaniu. Logická metóda spočíva v analýze štruktúry daného stavu procesu. Začína od najjednoduchšieho vzťahu a postupuje k zložitejšiemu. Vychádza teda od abstraktného a ide ku konkrétnemu. Pomocou logickej metódy dospievame k zhustenému zobrazeniu histórie procesu, keďže štruktúra predmetu odráža históriu procesu.

Historická metóda naopak vychádza zo zákonitosti procesu a vysvetľuje konkrétny historický proces. Na základe odlišnosti týchto dvoch metód môžeme odlišiť vedy pracujúce prevažne historickou metódou, teda vedy historické, a vedy pracujúce prevažne logickou metódou. Jednota logickej a historickej metódy je jedným z predpokladov jednoty historických a tzv. teoretických spoločenských vied.

V tomto článku venujeme pozornosť niektorým otázkam hodnotenia vzťahu historického a logického v buržoáznej sociológii.

*

U spoločnosti na rozdiel od prírody je nápadná už pri povrchnom skúmaní oveľa väčšia dynamičnosť. V oblasti spoločnosti ako najvyššej formy pohybu hmoty prebieha vývoj veľmi zložitým spôsobom. Kvalitatívne vzťahy oblasti spoločnosti majú oveľa kratšie trvanie, dochádza tu neustále k zmenám jednak podmienok, v rámci ktorých sa presadzuje daná zákonitosť, jednak sa oveľa rýchlejšie než v prírode menia i tie podmienky, od ktorých závisí existencia spoločenských zákonitostí. Vo vede sa táto skutočnosť prejavuje vo zvýšených nárokoch na skúmanie odlišnosti jednotlivých fáz a zákonitostí, ktoré vývin v týchto fázach charakterizujú. Okrem toho je tu tiež skúmanie podmienok, ovplyvňujúcich prejavy zákonov oveľa ťažšie. Teda väčšia dynamičnosť spoločnosti, väčšia zložitost pohybu oblasti spoločenskej i krátkodobost trvania zákonov spoločenského vývoja sú jednou

zo zvláštností spoločenského vývoja, ktoré podmieňujú tiež určitú odlišnosť metodológie spoločenských vied.

Druhá odlišnosť je oveľa dôležitejšia a veľmi úzko súvisí s prvou. Spočíva v skutočnosti, že zákonitosti spoločenského vývinu sa presadzujú vždy prostredníctvom vedome pôsobiacich ľudí. Engels v diele *L. Feuerbach* o tom píše: „... dejiny spoločenského vývoja sa v jednom bode podstatne odlišujú od dejín vývoja prírody. V prírode... sú to len nevedomé, slepé agentia, ktoré na seba pôsobia a v ich vzájomnej hre sa uplatňuje všeobecný zákon. Naproti tomu v dejinách spoločnosti konajú iba ľudia nadaní vedomím, počínajúci si s rozvahou, lebo pod vplyvom vášní usilujúci o isté ciele; nič sa nedeje bez vedomého úmyslu, bez chceného cieľa.“ Činnosť subjektívneho faktora, cez ktorý sa napokon zákonitosti spoločenského vývoja presadzujú, predstavuje najdynamickejšiu z podmienok, v rámci ktorých jestvujú spoločenské zákonitosti. Z toho potom vyplýva, že i tá najstálejšia zákonitosť sa v spoločnosti presadzuje cez množstvo náhodností, jedinečných črt, ktoré vyplývajú i z pôsobenia subjektívneho faktora.

V spoločnosti má teda logicko-historická metóda zvláštnu dôležitosť. Predovšetkým nemožno poznať žiadnu významnú spoločenskú udalosť bez historického skúmania a historického vysvetlenia súvislosti javov, v rámci ktorých sa daný jav vyskytol. Pri skúmaní prírody, kde systémy vlastných podmienok, ktoré tvoria zákony, sú stálejšie a v konkrétnych časových úsekoch sa menia iba nepatrne, historický prístup k skúmaným javom nehrá takú dôležitú úlohu ako v spoločenských vedách.

Význam historickej metódy pre prácu v spoločenských vedách sa prejavuje jednak v tom, že všetky odbory spoločenských vied sa zaoberajú historickým skúmaním svojho predmetu, teda v tom, že história prelína všetky spoločenskovedné odbory, jednak i v tom, že história ako veda má medzi spoločenskými vedami zvlášť dôležité miesto. Zvláštna dôležitosť histórie ako vedy vyplýva z úlohy, ktorú má táto disciplína pri poznávaní spoločenského vývinu. Zhrňuje poznatky najzákladnejších odborov spoločenských vied a využíva ich pre objasnenie vývinu spoločnosti v jeho konkrétnej forme. Okrem toho história, keďže je súhrnnou vedou o vývine spoločnosti, tiež hromadí materiál, ktorý potom používajú ostatné spoločenské vedy.

Neslobodno však význam histórie ani preceňiť. Napriek dôležitosti, ktorú má v procese poznania spoločenského vývoja a medzi spoločenskými vedami, ostáva iba jednou stránkou procesu poznania spoločnosti. Nemôže ho nahradiť. Nevyhnutnou súčasťou histórie a napokon predpokladom existencie histórie ako vedy sú tie odvetvia spoločenských vied, ktorú skúmajú logickou metódou zákonitosti spoločenského vývoja v ich všeobecnej forme. Touto metódou pracuje predovšetkým politická ekonómia, vedecký komunizmus a historický materializmus. Politická ekonómia skúma zo systému objektívnych zákonitosti ekonomické zákonitosti. Historický materializmus vo svojom skúmaní vychádza hlavne z ekonomických zákonitostí — kladie si za úlohu poznanie zákonitosti v širšom zmysle —, týkajúcich sa vzťahu ekonomiky a iných oblastí v spoločenskom živote, ako napr. politiky, štátu, etiky atď. Vysvetľuje charakter týchto oblastí, ich vzájomný vzťah a vzťah k ekonomike spoločnosti. Skúma teda materiálnu a dialektickú jednotu spoločnosti. Poznávaním najvšeobecnejších zákonov vývoja spoločnosti a poznávaním ekonomických zákonov, ktoré určujú vývoj spoločnosti, vytvára historický materializmus a politická ekonómia teoretický predpoklad pre vedecký výklad dejín. Historický materializmus, politická ekonómia a história spolu s vedeckým komunizmom sú

takto základnými spoločenskými vedami. Pre vysvetlenie spoločenského vývoja vytvárajú základné predpoklady.

Spätosť týchto základných spoločenských vied nám dokazuje už genéza vedeckého poznania vývinu spoločnosti. I v politickej ekonómii i v oblasti histórie sa vytvárali predpoklady pre poznanie zákonitosti spoločenského vývoja. Dospelo sa k istým poznatkom, ktoré sa blížili k poznaniu objektívnych zákonitostí. Podobné predpoklady sa vytvárali i v oblasti filozofie dejín. Je príznačné, že ich vôbec môžeme nachádzať v narastajúcom zmysle pre historizmus. Zvláštny význam tu má najmä línia Herder-Hegel v nemeckej klasickej filozofii. Špekulatívna metóda filozofie dejín sa začala obracať tvárou k skutočnému chodu dejín. Historizmus sa stáva nástrojom na pochopenie dejín. Takto bola špekulatívna filozofia dejín pozvoľna prekonávaná a pripravovaná na zánik. Avšak žiadna z týchto oblastí nebola schopná sama o sebe dôjsť k vedeckému poznaniu. Toto sa stalo záležitosťou novej, marxistickej filozofie, ktorá v oblasti dejín orientovala poznanie na materiálny život spoločnosti, resp. na vývin výroby ako na určujúceho faktora vývinu spoločnosti. Poznanie zákonitostí spoločenského vývinu, ku ktorým sa takto dospelo, umožnilo i vznik vedeckej histórie.

Veľká dynamičnosť spoločnosti, vplyv subjektívneho faktora, ktoré tak značne odlišujú spoločenský vývoj od prírodného, boli už dávno zdrojom množstva problémov pre filozofiu. Predovšetkým išlo o otázku, či vôbec determinizmus nachádza v oblasti spoločnosti svoje oprávnenie, či tak rýchlo sa meniace podmienky spoločenského života umožňujú jestvovanie zákonitosti. Práve táto problematika od dávnych čias poskytovala veľmi dobrú pôdu pre náboženské vysvetľovanie. Stále zmeny spoločenského života, spoločenský pohyb, ktorý bol pri empirickom skúmaní taký protirečivý, množstvo zdanlivých náhodností bolo najjednoduchšie vysvetliteľné nábožensko-etickými predstavami. Pravda, už v staroveku sa stretávame s pokusmi o vedecké, deterministické vysvetlenie spoločenského vývinu. V období nástupu buržoázie pokusy o vedecký deterministický výklad spoločenského vývoja, ako napr. u francúzskych materialistov, utopistických socialistov, Hegla a iných, boli veľmi významné. Teda pokusy objaviť za historickou mnohotvárnosťou jednotu spoločenského vývoja boli už dávno snahou pokrokových mysliteľov. V tejto súvislosti sa treba ohradiť proti tvrdeniu pozitivistickej sociológie, podľa ktorej determinizmus v oblasti spoločenských vied objavil¹ August Comte. Snahy o deterministický výklad spoločnosti jestvovali už dávno pred ním a jeho deterministický systém sa nemôže ani zďaleka vyrovnáť prínosu predchodcov. Napokon otázku determinizmu spoločnosti Comte vôbec nevyriešil. Toto sa uskutočnilo až zásluhou zakladateľov marxizmu.

Nesnadnosť poznať za ustavične sa meniacimi spoločenskými javmi ich zákonitosť a ich neschopnosť pochopiť jednotu historického a logického spôsobu myslenia pri zobrazení spoločenského vývoja slúžila ako východisko niektorým koncepciám buržoáznej sociológie pre boj proti marxizmu odmietaním determinizmu v oblasti spoločnosti vôbec.

Jedným z najznámejších smerov, ktorý z týchto pozícií vystupoval proti marxizmu a má ešte i dnes na západe svojich stúpcov, je smer reprezentovaný Diltheyom a novokantovská škola reprezentovaná Rickertom a Windelbandom. Teoretickým zdrojom týchto smerov sú jednak reakčné prvky heglovskej filozofie dejín, prejavujúce sa napr. v Diltheyovom učení, podľa ktorého za spo-

¹ Pozri o tom prácu E. Durkheima, *Sociologie a sociální vědy*, Brno 1948, 6—10.

ločenskú skutočnosť treba považovať objektivizovanú hodnotu, zmysel — proste psychiku, ktorá je istým prejavom nadindividuálneho ducha, jednak Kant a prvky módného subjektívneho idealizmu. Jednotu historického a logického ako súčasť metódy spoločenských vied Dilthey otvorene odmieta. Podľa neho história a zákonitosti sa navzájom vylučujú. Zákonitosti spoločenského vývoja priamo ešte neodmieta. Robí to však nepriamo pod rúskom popierania existencie opakovateľnosti v dejinách. Zastáva názor, že zákonitosti spoločenských javov treba hľadať nie v opakovateľnosti, ale v štruktúre spoločnosti. Teda zákonitosti spoločenského vývoja by boli štrukturálne — na rozdiel od prírody, kde sa zakladajú na opakovateľnosti. Z toho by potom pre metódu filozofického skúmania spoločnosti vyplýval uzáver nezapodievať sa skúmaním dejín spoločnosti, pretože v nich sa nedajú objaviť žiadne zákonitosti, ale zúžiť skúmanie na spoločenskú štruktúru bez jej hlbšieho skúmania vo vzťahu k vývoju celej spoločnosti. Prakticky to znamená zabsolutizovanie empirickej histórie a popieranie logiky vývoja, zákonitosti.

To, čo robí Dilthey pod maskou špecifičnosti spoločenských zákonitostí, ktorou je vraj ich štrukturálny charakter, robí otvorene Windelband. Vyslovuje sa už úplne jasne proti existencii zákonitosti spoločenského vývoja. Rozdeľuje vedy na dve odlišné skupiny: na tzv. vedy nomotetické a idiografické (porovnaj napr. jeho spis *Geschichte und Naturwissenschaften*). Do skupiny nomotetických vied zahrňuje prírodovedu, do skupiny idiografických — spoločenské vedy. Zatiaľ čo prvé podľa neho učia o tom, čo je opakovateľné, zákonité — sú teda vedami o zákonitostiach, druhé študujú javy, ktoré sa prihodili iba raz, sú neopakovateľné — sú teda vedami o udalostiach (c. d., 144—145). Teda opäť história chápaná ako sled jednotlivých udalostí contra zákonitosti. Z toho, pravda, vyplýva rozdiel medzi metódami oboch skupín vied. Zatiaľ, čo prírodovedci idú cestou zovšeobecňovania, generalizácie, a proces poznania završujú objavením zákonitosti, spoločenské vedy používajú opačnú metódu — individualizovanie. Ich úlohou nemôže byť zovšeobecňovanie a poznanie zákonitosti, lebo v neopakovateľných javoch niet čo zovšeobecňovať a niet zákonitosti.

Podobne sa vyjadruje aj Rickert: „Jestvujú náuky, ktoré nie sú uspôbené na konštatovanie zákonov, ani všeobecne na tvorenie všeobecných pojmov; sú to historické vedy v najširšom zmysle slova... História nechce zovšeobecňovať v tom zmysle ako prírodné vedy.“²

I tu sa história považuje za sled jednorázových neopakovateľných javov, v ktorých nemožno s úspechom hľadať ani zákonitosti, ale ani všeobecné pojmy. Historický relativizmus je takto dovedený až na hranice absurdnosti.

Rickert si, pravda, dobre uvedomuje, že žiadna veda, teda ani história nie je možná bez všeobecných pojmov. Podľa neho, pravda, obsah týchto pojmov nemožno čerpať z histórie. Ostáva iba jedna možnosť — dať im subjektívny obsah. Toto Rickert robí zrovna tak nepokryte, ako nepokryte predtým odtrhoval dejiny od zákonitosti. Pojmy spoločenských vied a ich metóda podľa neho nevyplývajú z povahy samej skutočnosti, ale z cieľa, úlohy, ktorú do bádania vkladáme: „Všetky vedecké pojmy sú pojmiami úloh, ich logické pochopenie je možné iba vtedy, keď na logickú štruktúru ich metódy pozeráme z hľadiska cieľa, ktorý si kladie...“ (c. d., 58).

Škrtnutím opakovateľnosti v dejinách a možnosti zovšeobecňovania zároveň škrtá objektívny obsah vedeckých pojmov a objektívnu podmienenosť metód vedy.

² H. Rickert, *Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft*, Tübingen 1915, 58—59.

A tu sme už v oblasti historických subjektívnoidealistických špekulácií. Napokon i napriek zdôvodňovaniu idiografického charakteru spoločenských vied uznáva možnosť nomotetickej sociológie; nie, pravda, spojené s históriou, zovšeobecňovaním spoločenského vývinu, ale na základe subjektívnoidealistickej chápanej metódy. Z vedy o spoločnosti sa takto, pravda, stala iba prázdna forma, iba špekulatívna konštrukcia. Buržoázny charakter takto chápanej vedy je evidentný.

Tento sociologický smer vychádza z toho, že úplne proti sebe stavia všeobecné a zvláštne, históriu spoločnosti, ktorá vo svojich konkrétnych prejavoch je, pravda, neopakovateľná a logiku spoločenského vývoja. Umelo zabsolutnený rozpor medzi historickým a logickým potom, pravda, vedie k úplnému odtrhnutiu histórie ako empirickej vedy a sociológie ako teoretickej vedy, nehľadiac už na umelo vytvorený rozpor medzi spoločnosťou a prírodou a tým i medzi prírodnými a spoločenskými vedami. V otázke metodológie spoločenských vied to potom znamená úplné odtrhnutie historickej a logickej metódy. Vedy, ktoré pracujú historickou metódou, sú takto odsúdené na čistý empirizmus, na povrchný kronikársky záznam chronológie dejín, a na druhej strane vedy, ktoré pracujú logickou metódou, na ignorovanie histórie a na používanie subjektívnoidealistickej špekulácie. Pravda, za predpokladu, že dejinám nie je vlastná zákonitosť, ale sú objektivizovanou hodnotou, t. j. zmyslom, ktorý do nich vkladajú milióny individuí, iné dôsledky ani nie sú možné. Iní stúpenці odtrhnutia dejín a zákonitostí ako napr. Mayer pokladajú históriu proste za súhrn náhod, za výsledok skríženia kauzálnych radov prakticky od seba nezávislých. Vidíme, že tieto „výdobytky“ buržoáznej sociológie spočívajú na názoroch, známych v dejinách filozofie už v XVII. a XVIII. storočí.

Pokusy tohto druhu pre jednostranné chápanie dejín a pre nezastrený útok na determinizmus v dejinách sa dostali v radoch buržoáznej sociológie do mnohých rozporov. Značné boje títo sociológovia zvädzali napr. s pozitivizmom, ktorý proti nim obraňoval deterministický výklad dejín. V československej sociológii nenašli významnejších predstaviteľov. Naši sociológovia tento smer kritizovali v duchu pozitivizmu a považovali ho za prekonaný.

Avšak i keď československá sociológia odsudzovala idiografizmus pre popieranie opakovateľnosti, ktoré vyplýva zo zákonov v dejinách, ako jednostranný, sama nedokázala túto jednostrannosť prekonať. Nejde o kritiku nevedeckých názorov z pozícií vedy. Ich relativizmus je kritizovaný skôr preto, že je príliš jednoduchou, hrubou formou subjektívneho idealizmu. Je zaujímavé, ako novej buržoáznej sociológii uniká (čiastočne zámerne, čiastočne nie) poznanie podstaty spoločenského vývoja práve na tejto problematike. To isté odtrhnutie histórie od logického systému histórie a teda historickej a logickej metódy pri skúmaní spoločnosti, ktoré nezastrene a jednoducho robili Windelband, Rickert a iní, robia i ich kritikovia, lenže oveľa samostatnejším, rafinovanejším spôsobom. I na celú československú sociológiu platia Engelsove slová, v inej súvislosti adresované Dühringovi, že totiž nemôže nájsť „most“ od statického k dynamickému.

V plnej miere sa to prejavuje i u jedného z reprezentantov českej buržoáznej sociológie, T. G. Masaryka, napriek programovému vyhláseniu, že „... názor na spoločnosť po stránke statiky a dejín je iba dvoma stránkami jedného a toho istého poznávacieho procesu.“³ Podobné výroky majú iba zastrieť skutočné posudzovanie vzťahu statického a dynamického v spoločenskom vývoji. Pomykov, do ktorého sa dostával pri posudzovaní vzťahu zákonov, odrážajúcich kľudové mo-

³ T. G. Masaryk, *Rukovět sociologie*, 104.

menty (teda logického) a histórie, najjasnejšie vyjadruje Obrdlík v štúdií o Masarykovom význame pre českú sociológiu. Masarykovo chápanie tejto otázky charakterizuje nasledovne: „Unáhlenému historizmu má čeliť realistické hľadisko. Heslom realizmu je: Veci, nie história, veci, nielen ich vývoj. Tým, že sa kladie prílišný dôraz na vývoj, veci samy ustupujú akosi do pozadia. Preto: realizmus contra historizmus!“⁴ Je to otvorene priznaná nedôvera k historickému názoru na veci, vývojovému chápaniu. Treba povedať, že v istom zmysle oprávnená.

Vysvetľovanie vývinu, dejín bolo sférou vskutku nereálnych konštrukcií. Niektorí sociológovia ako napr. Chalupný uznávajú zvláštnu disciplínu — filozofiu dejín —, ktorá sa má týmto zapodievať.⁵ V tejto disciplíne sa predpokladá subjektívne hodnotenie na rozdiel od sociológie, ktorá sa má zdržiavať súdov nad skutočnosťou. Už týmto faktom sa priznáva neschopnosť (alebo prinajmenšom veľká obťažnosť) vysvetliť vývoj pozitivistickou metódou. Do istej miery nám charakterizuje metódu takých prác hodnotenie, ktoré píše v minulosti uznávaný český sociológ A. Bláha o diele u nás kedysi veľmi váženého sociológa P. A. Sorokina a (*Social and Cultural Dynamic*, 1937). Sorokin používa tzv. logicko-zmyslovú metódu, o ktorej sa Bláha pochvaľne vyjadruje: „... poskytuje plnú voľnosť logickému mysleniu, generalizujúcemu a analytickému, a zároveň overuje svoje dedukcie induktívne na dôležitých empirických faktoch.“ (Sociologická revue 1938, 83.) Pravda, výklad vývoja, i keď ho sprevádza myslenie „analytické a generalizujúce“, musí byť nutne subjektívny, keď sa záruka pravdivosti vidí v tom, že odpoveďá istým empirickým faktom. Historické fakty, ak sa hlbšie nepreskúma podstata, umožňujú práve tak subjektívny, ako i objektívne pravdivý výklad. Sorokinova logicko-zmyslová metóda, keďže hľadá záruku pravdivosti iba v empirických faktoch, znamená voľnosť špekulácie s podmienkou, že je vždy viazaná na istý historický fakt. Bláha to do istej miery i priznáva: „Je to koncepcia veľmi originálna, úmerne odpovedajúca vynikajúcim vlastnostiam logického a imaginatívneho ducha...“ (C. d., 88.) Ide o slová vysokého uznania!

Neschopnosť českej buržoáznej sociológie objaviť za dejinným vývojom zákonitosti vývoja a teda aj neprekonateľná rozpornosť medzi históriou a ich logickými konštrukciami spoločenského vývoja končí v otvorenom subjektivismе. Nachádzame to u Chalupného v jeho Sociológii, u Bláhu i u Masaryka. Masaryk sa k subjektivismu otvorene hlásil napr. vo *Filozofických a sociologických základoch marxizmu*. Píše: „Všetka rozmanitosť, plnosť sociálneho a historického života je sama o sebe psychická činnosť... Z toho dôvodu všetky sociologické kategórie musia sa koniec-koncov redukovat' na rôzne duševné činnosti. Sama táto činnosť zhrňuje sa do troch vyšších psychických kategórií-činnosti (pôsobenia) citov, rozumu a vôle. Rozum... cítenie... a vôľa... sú kategorické a hlavne psychické a teda i sociálne elementy. Všetká rozmanitosť a plnosť duševná,

⁴ A. Obrdlík, Sociologická revue 1937, 310.

⁵ Zaujímavá je v tomto vzťahu ďalšia charakteristika Masarykovho chápania metódy sociológie (sociálnej statiky), pochádzajúca taktiež od Obrdlíka: sociológ „...neštuduje danú spoločnosť iba v jej historickom vývoji, ale analyzuje jej samú povahu.“ Túto povahu rôznych spoločenských javov študuje nasledovne: „... snaží sa zachytiť to, čo je im všetkým spoločné tým, že z foriem konkrétnych abstrahuje charakteristické črty všeobecné, spoločné tejto inštitúcii vo všetkých dobách a na vysokých miestach.“ Pozri Sociologická revue 1937, 303. „Povaha“ sa taktisto scvrkne na pár formálnych znakov, ktoré sú samy o sebe pre poznanie bezvýznamné.

jak individuálneho tak i sociálneho, historického života zhŕňa sa do týchto troch hlavných kategórií psychickej činnosti...⁶ Aj Obrdlík charakterizuje Masarykovo chápanie zákonitosti ako subjektivistické (c. d., 304).

Tak často popieraný subjektivismus českej buržoáznej sociológie končí až v úplnom mysticisme. Dôkazy o tom nachádzame opäť u Masaryka. Uvádza ho z toho dôvodu, že v československej sociológii bol uznávanou vedúcou postavou. Rozpracovávajúc teóriu sociálno-historických činiteľov, taktó píše o hybných silách spoločnosti: „Zdá sa, že intenzita a kvalita činnosti súdnosti je menšia než intenzita a kvalita rôznych citov a pudov; tiež naše inštinkty a city sú rôznorodejšie než činnosť súdnosti a konečne súdnosť je citom a pudom viacej podriadená než city a pudy súdnosti. Nedá sa teda pochybovať, že slepé sily vedú človeka účinnejšie než cieľavedomá činnosť súdnosti.“⁷

Tu už tzv. veda kapituluje pred slepými silami ľudského psychična. Nejde o náhodný výrok, ale o nutný dôsledok celého systému, o vyvrcholenie rozporu medzi históriou a jej logickým vyjadrením a teda o teoretický krach buržoáznej sociológie. Táto skutočnosť taktiež nie je zvláštnosťou československej sociológie. Československá buržoázna sociológia nešla samostatnou cestou. Dôsledne nadväzovala na Comta a zvlášť na predstaviteľa novšej pozitivistickej sociológie — E. Durkheima. Preto ak chceme pochopiť podstatu rozporu, ku ktorému dospieva česká buržoázna sociológia, treba ísť k menovaným autorom. Predovšetkým stručne pojednáme o sociologickej metóde Durkheima a vynašajme sa ukázať na príčiny rozporu medzi historickým a logickým v pozitivistickej, hlavne v československej buržoáznej sociológii. Vychádzame hlavne zo základnej Durkheimovej metodologickej práce, z jeho *Pravidiel sociologickej metódy*. Durkheima ako východisko sme si vybrali tiež preto, že sa mimoriadne snaží o — objektivnosť — svojej metódy. Iní sociológovia z týchto pozícií ustupujú a občas sa otvorene hlásia k subjektivismu. Durkheim je zaujímavý práve tým, že jeho „objektívne“ východisko vedie k otvorenému subjektivismu.

Durkheimov smer pozitivistickej sociológie vychádza z Comta a snaží sa pozitivizmus v oblasti sociológie prispôbiť pokroku spoločenských vied, ktorý nastal v novšej dobe. Predovšetkým veľmi pozorne obchádza príliš zjavný subjektivismus Comta a snaží sa snáď úprimne, snáď na oko vytvoriť objektívnejší systém sociológie. Hneď v úvode citovanej práce honosne vyhlasuje, že sociológia, ak má byť vedou, musí skúmať veci a nie subjektívne predstavy. Všetky skutočné vedy totiž podľa neho skúmajú veci. Zatiaľ to znie veľmi objektívne s výnimkou toho, že za veci považuje každý predmet skúmania, ktorý nemôžeme poznať jednoduchou myšlienkovou analýzou, bez používania experimentu, pozorovania a iných vedeckých metód. Ďalej, pravda, treba vyriešiť otázku, čo zo spoločenského života má sociológia považovať za svoj predmet skúmania, ktoré „veci“ tvoria spoločenskú skutočnosť.

Túto otázku rieši Durkheim do istej miery odlišným spôsobom než jeho učiteľ Comte. Comte napokon vychádza zo subjektivistického predpokladu, podľa ktorého „... myšlienky riadia svet a hýbu svetom... , všetok sociálny mechanizmus spočíva konečne na mienkach...“ (Comte, *Sociologie*, 34) a príčinu krízy svojej doby hľadá v súčasnom pôsobení filozofie teologickej, metafyzickej a pozitivistickej. Durkheim sa odklonil od tohto zjavného subjektivismu a urobil ústupok objektívnemu idealizmu. Za sociálnu skutočnosť považuje každý viac-menej ustálený spôsob

⁶ Sociologická revue 1937, 303.

⁷ Sociologická revue 1930, 260.

konania, ktorý má schopnosť vyvíjať na jednotlivcov nátlak, pričom voči individuálnemu je vonkajší a má od neho nezávislý vlastný život. Túto od ľudí nezávislú skutočnosť chápe ako spoločenské vedomie stelesnené v spoločenských inštitúciách. Formy, v ktorých človek žije a myšlienkové prúdy sú predmetom jeho sociológie.

Sociálnu skutočnosť má sociológia podľa Durkheima skúmať vo dvoch ohľadoch: jednak výstavbu spoločnosti, vzťahy medzi ľuďmi v ich ustálenej forme, čo má byť záležitosťou tzv. sociálnej morfológie. Funkcie rôznych spoločenských javov, pohyb a vývoj spoločnosti má študovať tzv. sociálna fyziológia, ktorá predstavuje celý systém rôznych špeciálnych sociológií, ako je sociológia náboženstva, práva, hospodárstva atp. Spoločné zákonitosti oboch týchto oblastí má zhrňovať všeobecná sociológia.

Durkheim tu dôsledne dodržiava Comtovo delenie sociológie na sociálnu statiku a sociálnu dynamiku, pričom sociálna statika je špekuláciou o štruktúre spoločnosti a dynamika o pohybe spoločnosti. V sociálnej morfológii si kladie za cieľ predovšetkým vybudovať akýsi základ pre opis štruktúry spoločnosti. Keďže teóriu tried neuznáva, snaží sa vytvoríť tzv. sociálne typy obyvateľstva. Vypomáha si analógiou z biológie. Všetky formy živej hmoty pokladá za agregáty základnej najjednoduchšej formy-bunky. Obdobné agregáty hľadal i v spoločnosti. Za historicky prvú a základnú formu spoločnosti považuje hordu. Sociálny typ je teda rôznou kombináciou tejto hordy a možno ho objaviť tým, že študujeme vzťah rôznych skupín obyvateľstva k prvotnej horde.

Metodologický postup skúmania štruktúry spoločnosti a hľadania všeobecnej formy — sociálneho typu je obrátený na hlavu. Základ pre všeobecnejší výraz širších skupín ľudí nemôžeme nájsť v historickom počiatku preto, že bez vymedzenia podstaty, spoločenskej špecifičnosti týchto skupín vlastne tento začiatok nemôžeme nijako objektívne určiť. Snaží sa určiť podstatu delenia spoločnosti na sociálne typy pomocou historicky prvého typu; avšak historicky prvý typ môže určiť iba vtedy, keď zistí, čo je podstatou delenia spoločnosti, podstatou „sociálnych typov“. Inak samo určenie historicky prvej formy spoločnosti je subjektívnou záležitosťou. Keďže považuje určenie sociálnych typov za hlavnú úlohu sociálnej morfológie, vidíme, že celá táto časť jeho sociológie spočíva na subjektivistickú špekuláciu, ktorá hrubo porušuje jednotu historického a logického.

Pozrime sa, akým spôsobom sa pokúša teoreticky vysvetliť svoju metódu a ako si predstavuje jednotu historického a logického spôsobu. „Ak študujeme napr. organizáciu domáceho života, zistíme najskôr zárodkový (počiatkový, najjednoduchší) typ a potom krok za krokom budeme stopovať, ako sa znenáhla stával zložitejším. Táto metóda, ktorú možno nazvať *genetickou*, podáva zároveň analýzu i syntézu javov. Jednak nám ukáže prvky (elementy) javov, odlúčené od seba tým, že ukazuje, ako sa znenáhla spájajú a zároveň bude schopná — majúť ďaleký obvod porovnávania — určiť podmienky, od ktorých závisí tvorenie a spojovanie prvkov.“⁸

Myšlienka, podľa ktorej historická metóda (genetická metóda) je zároveň analýzou a syntézou javov, je prevzatá od Hegla. Rozdiel je iba v tom, že Hegel chápe historickú metódu ako metódu teoretického myslenia, kdežto Durkheim smeruje k empirizmu. Nedostatok historického postupu, ktorý načrtol, spočíva v tom, že neopiera historickú metódu o logickú analýzu. Durkheim nechápe jedno-

⁸ E. Durkheim, *Die Methode der Soziologie*, kap. IV, § 3.

duchú pravdu, ktorú Marx vyjadril slovami, že kľúč k anatómii opice treba hľadať v anatómii človeka. Postupuje opačnou cestou.

Tento rozpor v Durkheimovom chápaní historického a logického správne vystihuje E. Chalupný: „Durkheim tu názorne načrtáva, ako mal vyzerat' ideálny postup historického výkladu. V skutočnosti taký postup nie je možný. Prvotný zárodkový typ niektorého javu nemožno určiť najprv, t. j. na počiatku skúmania; naopak vychádzame vždy od zložitejších javov (lebo s inými sa v civilizácii priamo nestretávame) a až samým skúmaním sa dopátrame typu, ktorý považujeme za prvotný... Postup načrtnutý Durkheimom by znamenal vysvetľovať známe neznámym.“⁹

Spor Durkheima a Chalupného je typickým príkladom, ako empiricky obmedzené myslenie nevyhnutne upadá do antinómií, ktoré nie je schopné riešiť. Durkheimovo tvrdenie, podľa ktorého treba začať skúmanie historicky prvotným jednoduchým javom, je síce pravdou, ale je iba jednou stránkou problému. Naproti tomu Chalupný tiež správne tvrdí, že prvotný, zárodkový typ javu nemožno určiť najprv na začiatku skúmania, lebo vždy vychádzame zo zložitých javov, zatiaľ čo Durkheimov zárodkový jav je jednoduchý. V skutočnosti pravda je však v niečom treťom, čo nechápe ani Durkheim ani Chalupný. Historicky prvotný typ javu treba skúmať ako bunku, ako stránku vyvinutého, zložitého procesu. Čo je v zložitom jave, je logicky prvotné a podstatné, je prvotné aj historicky a naopak. V uvedenom prípade Durkheim vyzdvihuje historickú metódu, pričom ju odtrhuje od logickej. Chalupný proti nemu stavia druhú stránku problému, logickú metódu, a taktiež nevidí jej súvislosť s metódou historickou: Historická metóda môže určiť prvotný typ javu iba na základe logickej analýzy a poznania vývojového zákona. Logická metóda, hoci sa začína skúmaním zložitých javov, analyzuje ich tak, že postupuje od jednoduchého k zložitému, od abstraktného ku konkrétnemu, čo musí zároveň byť v súlade s históriou predmetu.

K podobným nedostatkom u Durkheima dochádza i pri pokuse vymedziť pravidlá skúmania sociálnej skutočnosti a heuristický postup tohto skúmania. Ako prvé pravidlo uvádza nutnosť systematicky sa vyvarovať všetkých predpojatých pojmov, ktoré neboli získané vedecky (str. 56). Druhé pravidlo požaduje definovanie skupiny javov, ktoré majú byť skúmané, na základe vonkajších znakov a tretie ako nutnosť skúmať skutočnosť v tých znakoch, ktoré sú oddelené od individuálneho prejavu (str. 60—72). Opisnosť a hrubý empirizmus pozitivistickej metódy vystupuje do popredia v druhom a treťom pravidle. Podľa Durkheima totiž znaky, ktoré ostávajú u javov zachované cez ich zmeny, prináležia jedine javovej forme. Táto empiricky vnímateľná forma má teda byť poslednou vedecky dosažiteľnou podstatou vecí (str. 69). Ísť za túto empirickú všeobecnosť považuje za nevedecké. Používa teda formálne logický spôsob vymedzenia všeobecného, podstatného a veľmi starostlivo sa usiluje nevybočiť z tohto obmedzeného rámca.

Tieto nedostatky veľmi prenikavo vystupujú na povrch i v otázke spôsobu objasnenia príčiny spoločenských javov (kap. V). Dôrazne vystupuje proti subjektivistickej interpretácii príčin: vidí ju však vo vysvetľovaní príčin z potrieb. Už v tomto je značne pozadu napr. za Heglom, alebo francúzskymi materialistami, ktorí nepochybovali o objektívnej podmienenosti a objektívnom charaktere spoločenských potrieb. Durkheim, pretože chápe potreby subjektívne, hľadá príčinu sociálnej skutočnosti v spoločenskom prostredí. Za jedinú aktívnu zložku spoloč-

⁹ E. Chalupný, *Sociologie I*, Praha 1916, 172.

čenského prostredia považuje ľudí, jednajúcich podľa istého sociálneho zmyslu, ktorý pochádza z nich samých. Taktó napokon pod rúskom spoločenského prostredia jedínú aktívnu príčinu nového v spoločenskom živote nachádza v ľudskom subjekte. Pozitivistá Durkheim sa nedostal ani o piad' ďalej za „metafyziku“ francúzskych materialistov a ocitol sa v čírom subjektivizme i v otázke sociálneho pokroku. Jeho teória sociálneho vývoja nemôže postihnúť podstatu objektívno-dejinného procesu, ale musí s ňou byť v púhom rozpore. Nemôže vysvetliť vývoj už preto, že všeobecné v spoločnosti chápe veľmi povrchné (ako empiricky všeobecné), ešte v aristotelovskom duchu. Končí preto v subjektivizme, ktorého sa tak efektne zrieka. Nečudo, že to, čo robí Durkheim v mnohých vytáčkach, robia občas jeho stúpenci otvorene. Nie zriedka sa vracajú k subjektivismu, Durkheimom toľko odmietanému. Medzi nich patrí i Masaryk, Bláha, Chalupný a iní buržoázni sociológovia. Je pochopiteľné, že pritom vôbec nepocitujú rozpor medzi svojím subjektivismom a pozitivistickou metódou Durkheima a Comta.

Československá buržoázna sociológia prijíma v Durkheimovom spracovaní Comtovo delenie na sociálnu statiku a sociálnu dynamiku a všeobecnú sociológiu. Všeobecná sociológia má podľa Durkheima za úlohu porovnávacou metódou (zmienime sa o nej neskôr) zisťovať zákonitosti, spoločné oblasti sociálnej statiky a dynamiky. I tu sa prejavuje zrejmy nesúlady medzi historickým a logickým. Zákonitosti spoločenských zriadení jednotlivých spoločností študované statikou nechápu sa ako historické, ako moment dynamiky. Sociálny vývoj sa kladie na jednu stranu, spoločenské zriadenie na druhú a všeobecná sociológia má zisťovať paralelnosť týchto dvoch oddelených oblastí. Práve v tomto sa najlepšie prejavuje ahistoričnosť a metafyzika pozitivistickej sociológie. Československá buržoázna sociológia akceptovaním tohto delenia teórie spoločnosti akceptovala i jeho skreslenie vzťahu historického a logického.

Pozrime sa teraz, čo sa rozumie v pozitivistickej sociológii pod termínom zákonitosť. Na prvý pohľad by sa zdalo, že pozitivistická sociológia, ktorá tak dôrazne obhajuje princíp deterministického chápania spoločenského života, participuje vlastne na vedeckom skúmaní skutočnosti. Ide však o povrchný dojem, o ktorý sa práve sociológia snaží. Vyššie sme ukázali, ako nevedecky chápú pozitivistí všeobecné zákony spoločnosti, ďalej zákonitosti spoločenského vývoja a spoločenského zriadenia. Nevedecky a v rozpore s jednotou historického a logického sa však chápe pojem spoločenského života vôbec. Ak jednou zo zvláštností spoločnosti ako objektu skúmania je väčšia dynamičnosť, vyplýva z toho, ako sme uviedli na začiatku, že aj zákony spoločnosti sú dynamickejšie. Historický charakter zákonitostí mimoriadne vystupuje do popredia práve v spoločenskej oblasti. Nemožno deterministicky vysvetľovať spoločnosť, ak nepoznáme zákonitosti, ktoré charakterizujú jednotlivé spoločenské formácie. Teda interpretácia nie je možná bez historického aspektu. Pozitivistí hodne operujú historizmom. Durkheim napr. často zdôrazňuje, že nemožno pochopiť žiadny spoločenský jav, ak pri skúmaní nevychádzame z jeho historicky prvotnej formy. Snaží sa vysvetľovať jednotlivé sociálne javy z histórie, nerobí to však u zákonitostí samých. Zákonitosti sú niečím večným, nevyplývajú z historických podmienok. Sú skôr subjektívne vzatým predpokladom, ako tieto historické podmienky chápať a vysvetľovať. Zákonitosti nevyplývajú z historického vývoja, ale stoja nad ním. Vidíme to i u Durkheima, keď sa snaží vysvetliť javy z nemenného zákona. Podobne u Comta základný zákon dynamiky — zákon troch štádií — je platný vo všetkých dobách a u všetkých javov. Pochopiteľne, že takéto chápanie zákonitostí predpokladá, aby sa hľadali čisto vo vonkaj-

ších formálnych zákonoch — inak by neboli dokázateľné (pozri vyššie pravidlá skúmania sociálnej skutočnosti). Historizmus a determinizmus je takto, pravda, negovaný. Miesto skutočnej jednoty historického a logického sa s týmito princípmi iba koketuje, aby sa zakryla metafyzičnosť a subjektivismus. Vývoj spoločnosti sa potom chápe metafyzicky ako kvantitatívny rast. Za predpokladu večných zákonov nemožno vývoj vysvetľovať ako kvalitatívne zmeny. Durkheim v prípade sociálnych typov to robí úplne otvorene, kráčajúc v stopách Comta a Spencera. Nielen historický vývoj, ale i systém kategórií sa musí za predpokladu večných zákonov chápať čiste subjektivisticky.

Napokon problematika zákonitosti spoločenského vývoja sa dosť často obchádza. Už československá buržoázna sociológia, zvlášť však súdobá buržoázna sociológia, necháva otázky vývoja, hybných síl a podobne stranou a venuje sa opisu spoločnosti — teda otázkam tzv. statiky. Pravda, rozpor medzi historickým a logickým sa neobmedzuje iba na oblasť sociálnej dynamiky. Nutne zasahuje i oblasť sociálnej statiky a i tu znemožňuje poznanie logiky spoločenských javov. Prejavuje sa to najmä v otázke vymedzenia nutného a nahodilého v istom stave spoločnosti. Považovať za nutné iba to, čo metódou štatistiky zistíme ako najrozšírenejšie, je príliš zjavne nesprávne a neuspokojivé i pre buržoázneho sociológa. Proti zabsolútňovaniu štatistickej metódy sa jednoznačne vyslovila väčšina československých sociológov i s Masarykom. Podobne i v ostatnej západnej sociológii. (Pozri napr. *The American Journal of Sociology* XXXV, 1, *Statistics in Social Research*.) Avšak na základe čoho potom vymedziť, čo je v spoločnosti nutné? Zo snahy vyriešiť túto otázku v oblasti štruktúry spoločnosti vychádza už uvádzaná Durkheimova teória sociálnych typov. Podobne známa Weberova teória ideálnych typov zovšeobecňuje isté empirické znaky javov. Ani táto teória, hoci má pomôcť v záplave empirického materiálu, nemôže viesť k poznaniu podstaty týchto javov. Zvádzaním pozornosti na povrchné znaky si ju iba zakrýva. To isté platí o metóde reprezentačných prípadov.

Stav, do ktorého sa dostala buržoázna sociológia, naprostú odtrhnutosť ich logických konštrukcií od historického procesu a napokon úplnú bezradnosť nad množstvom historických dát, z ktorých nevedia vydeliť podstatné a nepodstatné, veľmi dobre vystihuje P. A. Sorokin: „Nahromadili sme nesmierne množstvo väčšinou neupotrebitelných a neplodných dát. Tieto dáta nám nedali žiadnu novú veľkú teóriu, ani dôležitú hypotézu, alebo obzvlášť plodné závery. V prítomnej dobe sú skôr záväzkom než skutočným bohatstvom, lebo sme v nich stratení a nevieme, čo z nich je spoľahlivé a cenné a čo nie. A okrem toho nám zabraňujú v rozhlade a správnom videní.“¹⁰

Žiadna metóda buržoáznej sociológie nedokázala preklenúť priepasť, ktorú sama vytvorila medzi historickým a logickým. Nedostatky jednotlivých metód si dobre uvedomovali i sami buržoázni sociológovia. Snažili sa ich napraviť kombináciou a používaním najrôznejších metód, tzv. metodickým pluralizmom. V metodickom pluralizme sa neraz hľadala akási záruka objektívnosti. Tak kombinovali napr. metódu štatistickú s metódou experimentálnou, alebo s metódou dotazníkovou, prípadne s metódou zúčastneného pozorovateľa, s metódou sociálnej introspekcie, interviewu atď. Pravda, ani metodologický pluralizmus nemohol prekročiť úzky rámec empirie a prekonať subjektívnoidealistické východisko smerom k ve-

¹⁰ P. A. Sorokin, *Krise našeho věku*, Praha 1947, 208.

deckému poznaniu vzájomného vzťahu konkrétne historických foriem spoločenského javu a ich podstaty.

Československá sociológia podobne ako ostatná západná pozitivistická sociológia hľadala kľúč k vedeckosti v empirizme. Kládla požiadavky maximálnej objektívnosti, ktorú práve videla v empirizme. Každý solídny pozitivistický sociológ si predovšetkým zakladá na objektívnosti svojej metódy. Preto sa tiež snažia vyčleniť sociológiu z filozofie, urobíť ju nefilozofickou. Durkheim napr. v závere k svojim *Pravidlám sociologickej metódy* pýši sa zdanlivou nefilozofičnosťou svojej sociológie ako s jej prednosťou i ako so zárukou maximálnej objektívnosti. Otvorene subjektivistické alebo objektívnoidealistické koncepcie pozitívisťi a najmä väčšina československých sociológov odsudzovala. Niet preto divu, že mnohí sociológovia vskutku úprimne verili a dosiaľ veria vo vedeckosť a pravdivosť svojich sociologických teórií. Napriek tomu tieto teórie sú v rozpore so skutočnosťou. Ako bolo ukázané, odtrhujú historické od logického a končia v subjektívizme. Vzniká otázka, v čom je základná chyba ich metódy, prečo ich empirické východisko vedie k rozporu so skutočnosťou.

Hlavná metodologická chyba súvisí s ďalšou zo zvláštností vzťahu historického a logického v poznaní ľudskej spoločnosti. Dosiaľ sme uvádzali dve zvláštnosti: väčšiu dynamičnosť spoločnosti a z toho vyplývajúcu väčšiu dôležitosť historického pohľadu na spoločnosť a ďalej určitý subjektívny faktor v uskutočňovaní dejín. Z oboch vyplýva rovnaká metodologická požiadavka: dôležitosť konkrétne historického prístupu k štúdiu spoločenských javov a z toho vyplývajúca dôležitosť histórie pre poznanie spoločnosti. Avšak tieto metodologické postuláty, ako bolo vidieť u Durkheima, zďaleka neumožnia poznanie zákonov spoločenského vývoja a napokon vedú k rozporu sociologických poznatkov s objektívnym chodom dejín. Príčina spočíva v nerešpektovaní ďalšej dôležitej okolnosti.

Chyba, ktorá pôsobila, že buržoázna sociológia nemohla na základe empirických metód dospieť k poznaniu podstaty spoločenského vývoja, spočívala v skutočnosti, že spoločnosť je na rozdiel od prírody jednotou dvoch vzájomne rozporných oblastí: oblasti materiálneho života, teda spoločenského bytia a oblasti spoločenského vedomia, ktoré je potom vyjadrované v najrôznejších spoločenských inštitúciách. Metodologická požiadavka pozitívisťov neprekračovať hranice empirií zneumožňuje poznanie tejto rozpornej povahy spoločenského života. Často sa odvolávajú na exaktnosť prírodovedeckých metód, ako napr. Neurath (*Empirische Soziologie*), na metódu fyziky (podobne ako Comte a iní), Durkheim sa okrem toho často odvoláva i na biológiu. V používaní metód týchto vied hľadajú vedeckosť sociológie. Mýlia sa, keď zdôrazňujú z metód týchto vied iba empirickú stránku, keď v nej vidia punc vedeckosti a chcú urobiť používanie empirických metód hlavným predpokladom existencie sociológie ako vedy. Empirické bádanie nie je ani v prírodovede zárukou objektívnosti a vedeckosti teórie. I tu sa vyskytuje veľa možností zvlášť pre subjektívny idealizmus. Empirické bádanie je teda iba predpokladom objektívnosti teórií, táto z neho nevyplýva samočinne. Tým viacej to platí pre spoločnosť. Precenenie empirických metód pozitívisťov vedie ku globálnemu, povrchnému pohľadu na spoločnosť. Tak Durkheimova metóda hľadania „causa efficiens“ spoločenských javov dovedie bádanie k spoločenskému prostrediu a ďalej dokáže postúpiť iba k subjektívizmu. Neurathova orientácia na skúmanie časovo-priestorových javov spoločnosti (zdanlivo tiež veľmi objektívna) taktiež dospieva k subjektívnemu idealizmu atp. Ich hľadisko je príliš abstraktné. Ich metóda, ktorá sa zámerne obmedzuje na celkový povrchný pohľad bez sústredenia na urč-

júcu zložku spoločenského života, znemožňuje poznať príčiny spoločenských javov a zákonitostí spoločenského života, ktoré si vyžadujú zložitejšie a náročnejšie metódy.

K pravdivému poznaniu spoločnosti teda nestačí empirická veda — či už história alebo sociológia. Ak jednou stránkou metodológie vedy o spoločnosti a jej vývoji je opisne historický spôsob skúmania, druhou je nutnosť spracovať empirické dáta a pomocou logickej metódy podať teoretický výklad spoločenského vývoja; teda vytvoriť systém, ktorým postihujeme samu podstatu spoločenských zmien, zákonitosti spoločenského vývoja. Musí teda viesť k poznaniu takých faktorov spoločenského života, ktoré v rôznych historických podmienkach určujú všetky ostatné spoločenské vzťahy. Tento základ tvorí materiálny život spoločnosti.

Ako vieme, pozitivistí neprípúšťajú takú „jednostrannosť“ ako hľadanie určujúcej zložky spoločenského života. Toto je — pre ňu neprípustné filozofovanie. Podstatnú stránku spoločenského života podľa nich vôbec nemožno určovať. Taktó sa vlastne zriekajú základných filozofických predpokladov skúmania. Chcú ku skúmaniu pristupovať nezataženými filozofickými predpokladmi, čiste na základe formálnych predpokladov. Odsudzujú filozofický výklad spoločnosti, aby vzápätí vedecký filozofický prístup nahradili nevedeckým subjektivismom. Vyhýbanie sa filozofii i v sociológii vedie k prijatiu nevedeckých filozofických predstáv. Sociologické „vedecké“ poznanie potom dospieva k takým absurdnostiam, ako napr. u A. Bláhu, ktorý za hospodárskej krízy burcoval na stránkach žurnálu a na prednáškach: „Svet stone nad nedostatkom ducha a morálky, alebo — čo je to isté — nad nedostatkom kompetentných vodcovských jedincov na veliteľských mostkoch spoločnosti... nie je na svete dost síl intelektuálnych a mravných...“, aby sa vina nepripočítavala materiálnemu poriadku, inštitúciám, ale aby sa hľadala v nedostatku totalitných racionálnych ideológií...“¹¹

Nejde však iba o sociológiu. Buržoázna sociológia tým, že ostáva na povrchu a subjektivisticky vysvetľuje spoločnosť, zavádza i ostatné spoločenské vedy. Už vyššie sme uviedli, že ostatné — najmä historické — vedy o spoločnosti potrebujú na to, aby mohli vedecky vysvetliť históriu spoločenského života v jej konkrétosti, poznať hlavné, najvšeobecnejšie zákony spoločenského života. Keďže buržoázna sociológia túto úlohu neplní, znemožňuje tým rozvoj vedeckého poznania i v týchto spoločenskovedných oblastiach.

¹¹ Pozri Sociologickú revue 1933, č. 1.